

rum imellem protestationsrigsdagen i Speyer 1529 og konfrontationen med Karl V på Augsburg-rigsdagen det følgende år. Dette altdominerende hovedmotiv går igen også i flere sidetemaer, af hvilke det vigtigste er befrielsen af Wien fra tyrkernes anfald 1529. Bindet omhandler således skæbnesvangre og dramatiske begivenheder, stadig af en vis rækkevidde i dagens Tyskland. Heldigvis savner den store politik ikke sine menneskelige træk. En udpeget gesandt må undslå sig, da han havde »9 eller 10« små børn (s. 22). Senere fremgår det, at to andre gesandter har undladt at gøre optegnelser om deres sendelse. Først efter hjemkomsten udfærdigede de en indberetning på grundlag af den medbragte instruktion (s. 144 note 24) – et ubehageligt memento til alle diplomatiske historikere. Åbenbart har instruksens pålæg, om at gesandterne skulle afholde sig fra druk og hor, været forgæves. Af udgiverens små skødesynder (som er forsvindende få) mærkes en pletvis hang til at lade samtlige konstateringer, selv banale sidehenvisninger, efterfølges af udråbstegn. Inderlig overflødigt!

Mikael Venge

H. G. Koenigsberger: The Habsburgs and Europe 1516–1660. Ithaca & London, Cornell University Press, 1971. – 304 s., ill.; £ 4.05 (\$ 8.50).

I almindelighed er det ikke nogen dårlig idé at samle sine afhandlinger i bogform; de bliver lettere tilgængelige, og forfatterens helhedssynspunkter tilgodeses bedre. Professor Koenigsberger har selv med held udsendt en række af sine vigtige specialafhandlinger over spansk, italiensk og nederlandsk økonomisk og institutionel historie i bogen *Estates and Revolutions. Essays in Early Modern European History* (Cornell UP 1971). Lidt mere tvivlsomt bliver princippet, når der som her er tale om synteseprægede afhandlinger, trukket ud af den sammenhæng, hvortil de er skrevet og afpasset. Bogens to første kapitler, der behandler Karl V.s og Filip II.s regeringsperioder, er hentet fra *The New Cambridge Modern History* (bd. II–III, 1968), det sidste, som omhandler de europæiske konflikter 1618–60 fra *The Age of Expansion*, ed. by H. R. Trevor-Roper (1971).

Det er – *mirabili dictu* – rigtigt, at der ikke eksisterer nogen moderne behandling af »the history and aims of the house of Habsburg in its relation to the rest of Europe«, og sikkert også, at bogens enkelte kapitler er underordnet forfatterens hovedsynspunkt: Karl V.s *monarchia universal* og europæiske dynastipolitik forvandles med Filip II.s lederskab for den katolske modreformation som medlem til 1600-tallets golde, spansk-habsburgske imperialisme. Men trods Koenigsbergers forsikringer (s. VII) er meget af helheden og det fine syntesepræg, der karakteriserede disse afhandlinger i deres oprindelige sammenhæng, gået tabt. Det gælder navnlig det første kapitel, *The Empire of Charles V in Europe* (s. 1–62), som oprindeligt sammenfattede og tolkede en række afsnit om reformationen og den internationale politik. Koenigsberger har accepteret Peter Rasows betoning af de universal-monarkiske træk i Karl V.s politik og af Gattinaras indflydelse. Afhandlingen fremtræder i sin nye sammenhæng derfor blot som en fin, men noget abstrakt fortolkning af det habsburgske imperiums strukturelle og

økonomiske problemer. Dynastipolitikken på internationalt plan fortøner sig derimod helt.

Mest vellykket er utvivlsomt bogens andet kapitel, *Western Europe and the Power of Spain* (s. 63–217), på én gang analyserende og fortolkende. Hovedvægten ligger på en fornemt gennemført analyse (metodisk beslægtet med Braudels af vekselvirkningen mellem økonomiske, sociale, religiøse og politiske komponenter i opgørene i Nederlandene og Frankrig indtil den internationale détente 1598–1609, Henrik IV.s genopbygning af det franske monarki og stabiliseringen af det nye nederlandske statssystem. Men Koenigsberger fremhæver samtidig, at afspændingen hviler på gensidig mistillid og omplacering af det internationale konfliktstof, specielt hvad angår de spanske forbindelseslinier til Nederlandene (s. 214 ff.). Grundidéen underbygges i bogens afsnit, *The European Civil War* (s. 217–85) ved betoning af, at den böhmiske konflikt 1618–21 fortsættes udover sine logiske rammer, fordi de direkte eller indirekte implicerede magters frygt for »the potential escalation of distasters justified a war of aggression« (s. 247 og oftere). Faren for kejsermagtens ekspansion førte ud i fornyet krig. Christian IV.s fiasko 1626–29 bragte Sverige ind i krigen osv.

Meget nært hovedtanken ligger da også Koenigsbergers betoning (s. 215 f., 230 f.) af, at netop freden i Vervins 1598 lagde grunden til nye spansk-franske konflikter ved at indsnævre de spanske forbindelseslinier til Nederlandene. Det understreges (s. 242 f., 265 f.), at Richelieu ikke bestred sine politiske modstanderes konfessionelle anfægtelser ved alliancen med Sverige 1631 og støtten til Nederlandene, men at han gik ind i krigen for at varetage Frankrigs 'interesser' og på længere sigt at etablere det europæiske sikkerhedssystem, der blev krigens endelige (men ufuldkomne) resultat. Richelieus statsræson bidrog derved afgørende til konfliktens af-konfessionalisering. Dette kapitel er – som hele bogen – overmåde velskrevet og klart struktureret, men også lidt for skabelonpræget til at yde alle nuancer fuld retfærdighed. Forbindelserne til 'den kolde fred' 1598–1618 formidles ikke fuldtud, og den tyske dynastipolitiks inddragelse i konflikterne fremtræder ikke helt klart. Men navnlig fremtræder den indbyrdes sammenhæng mellem de vesteuropæiske opgør og Østersøkonflikterne i 1650'erne ikke klart; kurfyrst Frederik Wilhelms og de østrigske habsburgeres engagement forbigås endda helt i tavshed.

E. Ladewig Petersen

The Letters of Sir John Hackett 1526–1534. Published by The Conference on British Studies at West Virginia University. Edited by Elizabeth Frances Rogers. Archives of British History and Culture Vol. I–II. Morgantown, West Virginia University Library, 1971. xxiii + 419 s. Ill. \$ 15.

Efter amerikansk skik indledes bogen med en fortegnelse over koryfæer, medlemmer af komitéen, der har forestået udgivelsen. Ret beset er det kuriøst, at denne forsamling af eksperter har valgt den irske John Hackett som emne for seriens første bind, idet brevene omhandler forholdene i Nederlandene og på kontinentet. Der er således tale om et højst indirekte bidrag til »British History and Culture«. Sproget er dog engelsk – og dette knudrede renaissance-engelsk,